

Bijlagen E-H

Eigentijdse ongelijkheid. De postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal

Vershil in Nederland 2023

Cok Vrooman
Jeroen Boelhouwer
Jurjen Iedema
Ab van der Torre

Inhoud

E	Uitsplitsing van de klassen naar achtergrondkenmerken.....	3
F	Algemeen beeld van de visies en opvattingen.....	5
G	Visies en opvattingen: vergelijking van de oorspronkelijke en de uitgebreide meting.....	13
H	Overzicht van gebruikte enquêtevragen en hercoderingen daarvan per kapitaalvorm.....	20
	Economisch kapitaal	20
	Cultureel kapitaal	21
	Sociaal kapitaal	23
	Persoonskapitaal.....	25
	Literatuur.....	26

E Uitsplitsing van de klassen naar achtergrondkenmerken

Tabel E.1 Sekse, naar de zeven klassen, 2019/2020 (in procenten)

	man	vrouw
werkende bovenlaag	54	46
jongere kansrijken	51	49
rentenierende bovenlaag	54	46
werkende middengroep	51	49
laagopgeleide gepensioneerden	45	55
onzekere werkenden	45	55
precariaat	39	61
totaal	49	51

Bron: SCP (ViN'19/20)

Tabel E.2 Leeftijdverdeling, naar de zeven klassen, 2019/2020 (in procenten)

	18-34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65 jaar of ouder
werkende bovenlaag	30	38	29	3
jongere kansrijken	69	18	9	4
rentenierende bovenlaag	3	6	31	61
werkende middengroep	33	37	28	2
laagopgeleide gepensioneerden	3	7	26	65
onzekere werkenden	32	30	30	7
precariaat	5	14	27	54
totaal	24	24	27	25

Bron: SCP (ViN'19/20)

Tabel E.3 Huishoudenssamenstelling, naar de zeven klassen, 2019/2020 (in procenten)

	alleenstaande	gezin zonder kinderen	gezin met kinderen	eenoudergezin
werkende bovenlaag	12	25	57	5
jongere kansrijken	41	29	17	11
rentenierende bovenlaag	22	57	19	2
werkende middengroep	11	19	63	6
laagopgeleide gepensioneerden	23	55	19	2
onzekere werkenden	38	15	28	17
precariaat	45	31	16	7
totaal	22	33	38	6

Bron: SCP (ViN'19/20)

Tabel E.4 Etnische herkomst, naar de zeven klassen, 2019/2020 (in procenten)

	Nederlands	westers	niet-westers
werkende bovenlaag	79	11	10
jongere kansrijken	68	18	15
rentenierende bovenlaag	83	13	4
werkende middengroep	85	8	7
laagopgeleide gepensioneerden	85	9	5
onzekere werkenden	62	7	31
precariaat	54	11	35
totaal	78	10	12

Bron: SCP (ViN'19/'20)

Tabel E.5 Stemintentie, naar de zeven klassen, 2019/2020 (in procenten)

	ja	misschien	nee	mag niet stemmen	geen antwoord
werkende bovenlaag	89	6	2	3	x
jongere kansrijken	81	8	6	4	x
rentenierende bovenlaag	89	5	2	2	2
werkende middengroep	75	16	6	1	1
laagopgeleide gepensioneerden	75	13	9	x	3
onzekere werkenden	63	16	15	4	x
precariaat	49	19	24	6	x
totaal	77	12	7	2	1

x Minder dan tien respondenten.

Bron: SCP (ViN'19/'20)

Tabel E.6 Regio, naar de zeven klassen, 2019/2020 (in procenten)

	krimp of anticipeer	Randstad	overig Nederland
werkende bovenlaag	12	42	47
jongere kansrijken	11	45	44
rentenierende bovenlaag	16	35	49
werkende middengroep	20	28	52
laagopgeleide gepensioneerden	20	28	52
onzekere werkenden	16	42	42
precariaat	17	46	37
totaal	16	36	48

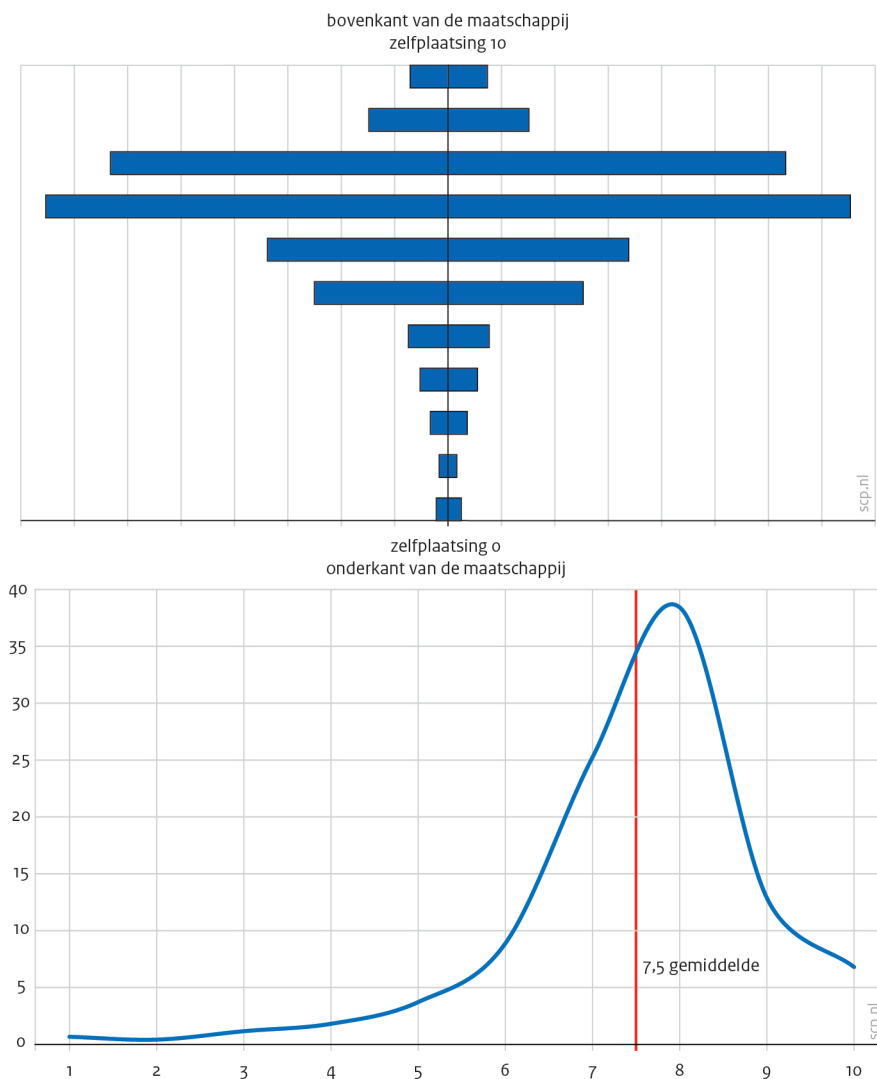
Bron: SCP (ViN'19/'20)

F Algemeen beeld van de visies en opvattingen

Visies op het eigen leven

Een groot deel van de bevolking plaatst zich eerder bovenaan de maatschappelijke ladder dan onderaan (figuur F.1). Gemiddeld is de score 6,6 op een schaal van 0 (laagste zelfplaatsing) tot 10 (hoogste zelfplaatsing). De tevredenheid met het leven geeft een nog rooskleuriger beeld: de piek ligt meer naar rechts en het gemiddelde cijfer hier is 7,5 op een schaal van 1 (laagste tevredenheid) tot 10 (hoogste tevredenheid). Het globale beeld is daarmee behoorlijk positief: er zijn maar weinig mensen die zichzelf tot de echte onderlaag van de bevolking rekenen of ontevreden zijn met hun leven.

Figuur F.1 Zelfplaatsing op de maatschappelijke ladder (gemiddelde 6,6)^a (boven) en tevredenheid met het leven^b (onder), bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

a 0 = onderlaag van onze maatschappij; 10 = bovenlaag van onze maatschappij.

b 1 = zeer ontevreden; 10 = zeer tevreden.

Bron: SCP (ViN'19/20)

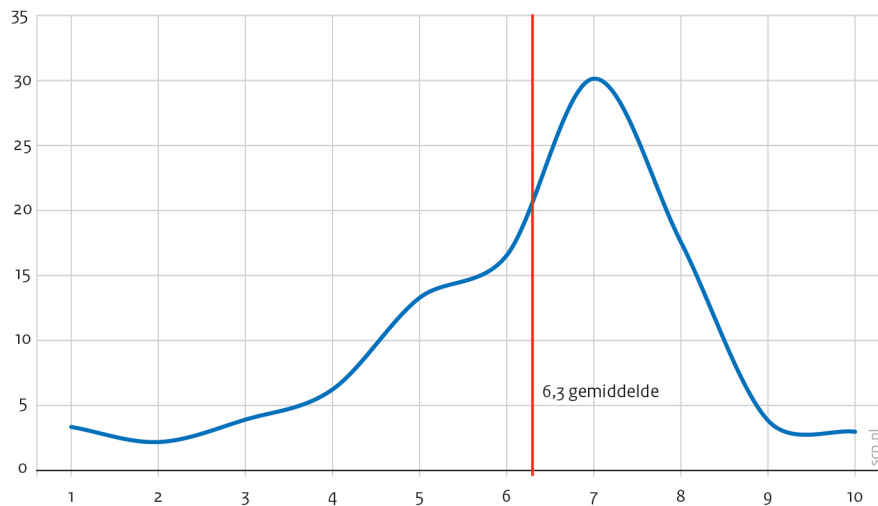
Mening over de Nederlandse samenleving

Dit toch tamelijk positieve beeld heeft betrekking op de waardering van de *eigen plek* in de samenleving en het *eigen leven*. Dat kan anders zijn dan het beeld dat mensen hebben over hoe *groepen* in de samenleving met elkaar omgaan. In deze studie zeggen we iets over het samenleven

aan de hand van enerzijds het sociaal vertrouwen en anderzijds vragen over de mate van wrijving tussen groepen die mensen ervaren. Met deze vragen ontstaat een beeld van hoe mensen de cohesie tussen de groepen ervaren, zonder dat er direct sprake hoeft te zijn van conflicten of onoverbrugbare verschillen. Wel geeft de mate van wrijving een indicatie van de ervaren verschillen tussen groepen.

Meer mensen zijn het eens dan oneens met de stelling dat de meeste mensen te vertrouwen zijn (figuur F.2). De gemiddelde score op een schaal van 1 (zeer mee oneens) tot 10 (zeer mee eens) ligt op 6,3.

Figuur F.2 Sociaal vertrouwen, bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

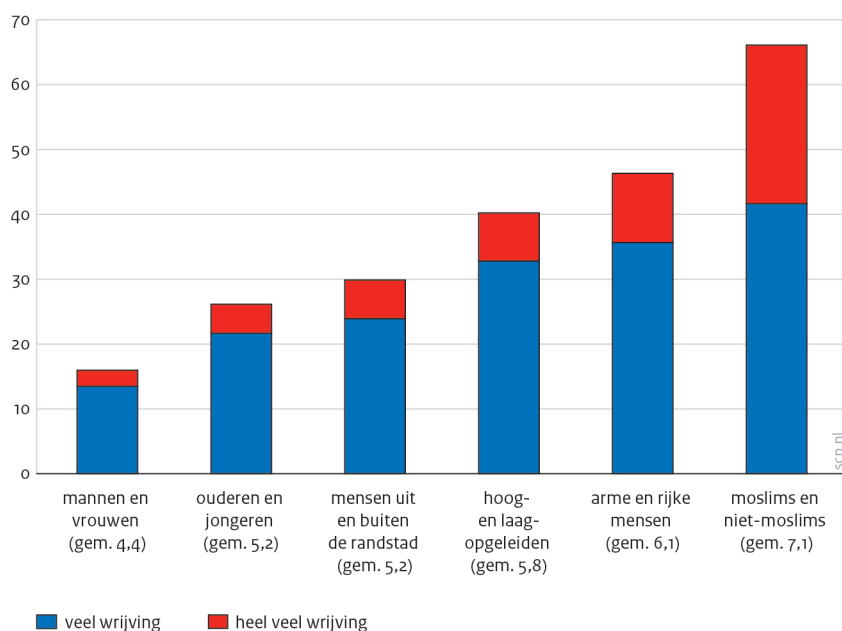

Bron: SCP (ViN'19/'20)

In het onderzoek is gevraagd naar de mate waarin mensen wrijving ervaren tussen een aantal groepen in de samenleving, zoals tussen arme en rijke mensen of tussen ouderen en jongeren. De meningen zijn bij deze items meer verdeeld dan bij de zelfplaatsing, levenstevredenheid en het sociaal vertrouwen (figuur F.3). De gemiddelden liggen over het algemeen lager, maar dat is hier positief te duiden: hoe lager het gemiddelde, hoe minder wrijving wordt ervaren. De minste wrijving wordt ervaren tussen mannen en vrouwen: ongeveer 15% ervaart (heel) veel wrijving tussen hen. Het gemiddelde ligt daar op 4,4, op een schaal van 1 (helemaal geen wrijving) tot 10 (zeer veel wrijving). Hoewel er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen in het kapitaal dat ze bezitten en de klassen waartoe ze behoren (mannen vaker aan de bovenkant, vrouwen vaker aan de onderkant), roept dat blijkbaar geen beeld van wrijving op. Ook de ervaren wrijving tussen mensen uit de Randstad en mensen die elders wonen, is met een gemiddelde van 5,2 relatief gering – hoewel daar recent anders over wordt gedacht (denk aan de aardbevingen in Groningen en de boerenprotesten).¹ De meeste wrijving wordt ervaren tussen moslims en niet-moslims; het gemiddelde is hier een 7,1 en ongeveer 65% van de Nederlanders ervaart (heel) veel wrijving tussen deze groepen. Ook wordt er relatief veel wrijving ervaren tussen groepen met kenmerken die ook onderdeel zijn van de klassentypologie, namelijk tussen hoog- en laagopgeleiden (40%) en tussen armen en rijken (ongeveer 45%).

¹ We merken op dat de gegevens in ons onderzoek dateren van 2019 en (begin) 2020. De aardbevingen in Groningen waren er toen wel, de boerenprotesten nog niet. Een vervolgstudie naar regionale verschillen is gepland.

Figuur F.3 Ervaren wrijving tussen enkele groepen,^a bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

a Veel wrijving = een cijfer van 7 of 8; heel veel wrijving = een cijfer van 9 of 10.

Bron: SCP (VIN'19/'20)

Opvattingen over politieke kwesties

In het verlengde van dat er relatief veel wrijving wordt ervaren tussen moslims en niet-moslims, vinden meer mensen dat migranten zich moeten aanpassen dan dat ze hun eigen cultuur kunnen behouden (figuur F.4). Het vraagstuk van integratie speelt al geruime tijd een belangrijke rol in het politieke en maatschappelijke debat.² Dat geldt ook voor de mate van Europese eenwording: sommigen vinden dat die te ver gaat, anderen dat die verder moet. De gemiddelde opvatting bevindt zich met een 5,9 iets meer in de richting van het standpunt dat de eenwording te ver is gegaan.³ Een derde onderwerp dat veel discussie losmaakt zijn maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan. Over de vraag of Nederland eerder te weinig (score 1) of te veel (score 10) doet zijn de meningen verdeeld. Het gemiddelde bevindt zich met een 5,3 zo ongeveer precies tussen deze beide uitersten in.

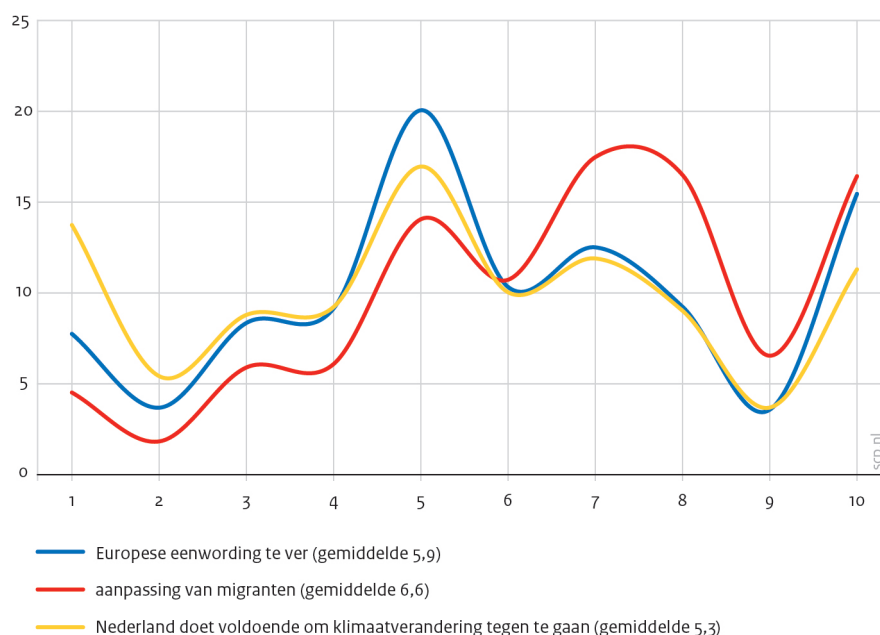
Het valt ook op dat de uiterste scores relatief vaak worden gegeven; veel vaker dan de score die er net naast ligt. Dat kan een signaal zijn voor gepolariseerde meningen, vooral aan de flanken.⁴

² Den Ridder et al. (2022).

³ De enquête waar wij hier gebruik van maken werd afgenomen voordat de oorlog in Oekraïne begon. Die oorlog kan de stemming over de Europese eenwording beïnvloeden. In het Continu Onderzoek Burgerperspectieven wordt uitgebreid ingegaan op de mening over Europese samenwerking. De conclusie daar is: '[er is] verdeeldheid over de vraag of er meer of minder samenwerking binnen de EU moet komen. Rond de 37% is van mening dat er meer gemeenschappelijk beleid zou moeten komen, terwijl 20% vindt dat er al te veel gemeenschappelijk beleid op EU-niveau bestaat. Een substantieel deel van 22% vindt dat het goed is zoals het nu is. Interessant genoeg is er ook een groep van 20% die geen mening heeft op deze stelling, wat [...] illustreert dat dit voor veel mensen een moeilijk thema is om zich een mening over te vormen' (Den Ridder et al. 2022: 47). Recente peilingen laten zien dat er steun is voor toetreding van Oekraïne tot de EU indien het land aan de voorwaarden voldoet.

⁴ Overigens laten Miltenburg et al. (2022) zien dat het beeld van toenemende polarisatie in Nederland niet juist is, hoewel veel mensen denken dat dat wel zo is.

Figuur F.4 Oordeel over enkele politieke kwesties,^a bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

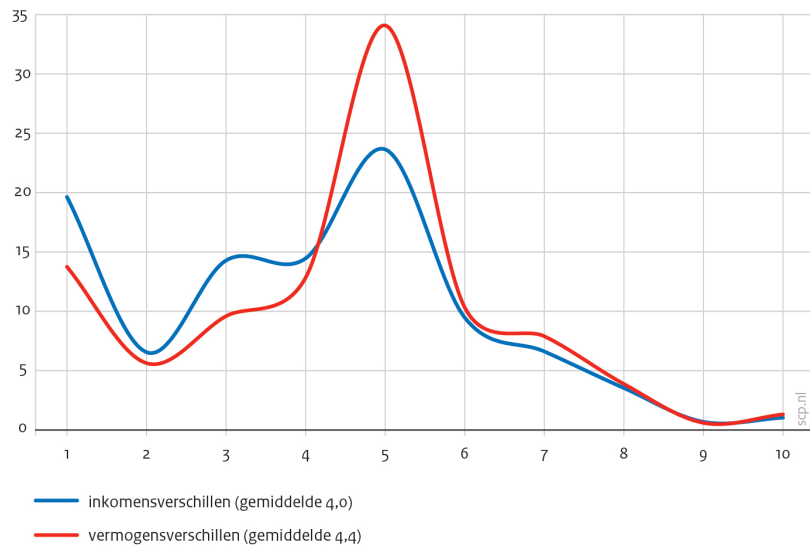
a De volgende politieke kwesties zijn voorgelegd: Europese eenwording (schaal: 1 = moet verder; 10 = is al te ver); aanpassing van migranten (schaal: 1 = behoud eigen cultuur; 10 = geheel aanpassen); om klimaatverandering tegen te gaan doet Nederland: (schaal: 1 = te veel; 10 = te weinig).

Bron: SCP (ViN'19/20)

Opvattingen over maatschappelijke kwesties

Discussie over inkomens- en vermogensverschillen vormden in zekere zin de basis voor het onderzoek *Verschil in Nederland*. Met dit onderzoek wilde het SCP de discussie over verschillen tussen groepen verbreden door hier meer aspecten in te betrekken dan inkomen, vermogen of opleiding. Desalniettemin spelen inkomen en vermogen een rol in de klassenindeling. De algemene opvatting is dat die verschillen eerder kleiner dan groter moeten worden; voor de inkomensverschillen speelt dat nog iets sterker dan voor de vermogensverschillen (figuur F.5). Er zijn maar weinig mensen die van mening zijn dat de verschillen groter moeten worden. Toch is het aandeel mensen dat een gemiddelde positie inneemt (dat wil zeggen dat de verschillen noch groter noch kleiner moeten worden) niet klein (een derde als het gaat om de vermogensverschillen en een kwart als het gaat om de inkomensverschillen).

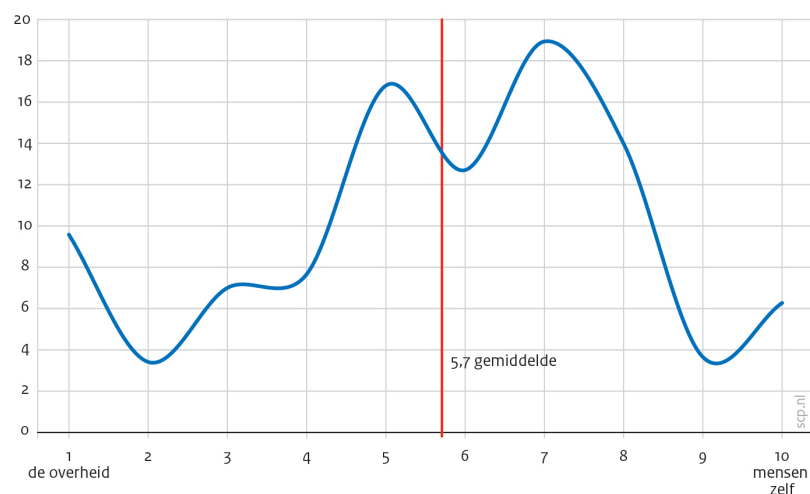
Figuur F.5 Oordeel over inkomens- en vermogensverschillen, bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

Bron: SCP (ViN'19/'20)

Voor de meeste aspecten die we tot nu toe behandelden zou een aanvullende vraag kunnen zijn bij wie de verantwoordelijkheid ligt om veranderingen te bewerkstelligen. Heeft de overheid een taak ten aanzien van de levensstevredenheid van mensen, de wrijving tussen groepen of het vergroten of verkleinen van inkomensverschillen? Of ligt de primaire taak bij mensen zelf? In onze gegevens is geen informatie beschikbaar over de verantwoordelijkheidsverdeling op alle aspecten. Wel beschikken we over een algemeen oordeel over waar de verantwoordelijkheid zou moeten liggen om ervoor te zorgen dat iedereen krijgt wat hij nodig heeft. De overheid zou meer verantwoordelijkheid moeten nemen (score 1) versus mensen moeten meer verantwoordelijkheid nemen om voor zichzelf te zorgen (score 10). De meningen hierover lopen uiteen (figuur F.6). Gemiddeld is er een lichte neiging om de verantwoordelijkheid wat meer bij mensen zelf neer te leggen.

Figuur F.6 Oordeel over de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid en mensen zelf, om te zorgen dat iedereen krijgt wat hij nodig heeft,^a bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

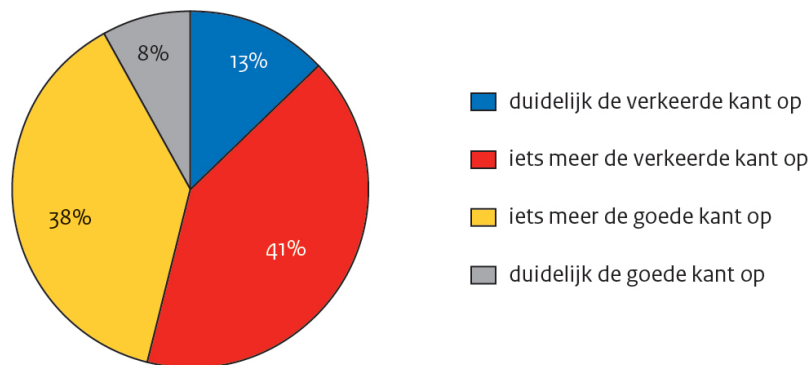

a Schaal: 1 = de overheid zou meer verantwoordelijkheid moeten nemen om ervoor te zorgen dat iedereen krijgt wat hij nodig heeft; 10 = mensen moeten meer verantwoordelijkheid nemen om voor zichzelf te zorgen.

Bron: SCP (ViN'19/'20)

Hiervoor zijn verschillende aspecten aan bod gekomen over hoe mensen hun leven en plek in de samenleving ervaren, of ze wrijving ervaren tussen groepen en wat ze vinden van enkele politieke en maatschappelijke discussiepunten. Aan het eind van de vragenlijst is gevraagd om de balans op te maken: vinden mensen dat het met Nederland de goede of de slechte kant op gaat? Iets meer dan de helft van de Nederlanders is van mening dat het de verkeerde kant op gaat, iets minder dan de helft vindt dat het de goede kant op gaat (figuur F.7). Daarbij benadrukken we hier nog een keer dat dit aan het begin van de coronapandemie is uitgevraagd (en vóór de oorlog in Oekraïne).⁵

Figuur F.7 Oordeel over de vraag of het al met al de goede of slechte kant op gaat met Nederland, bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

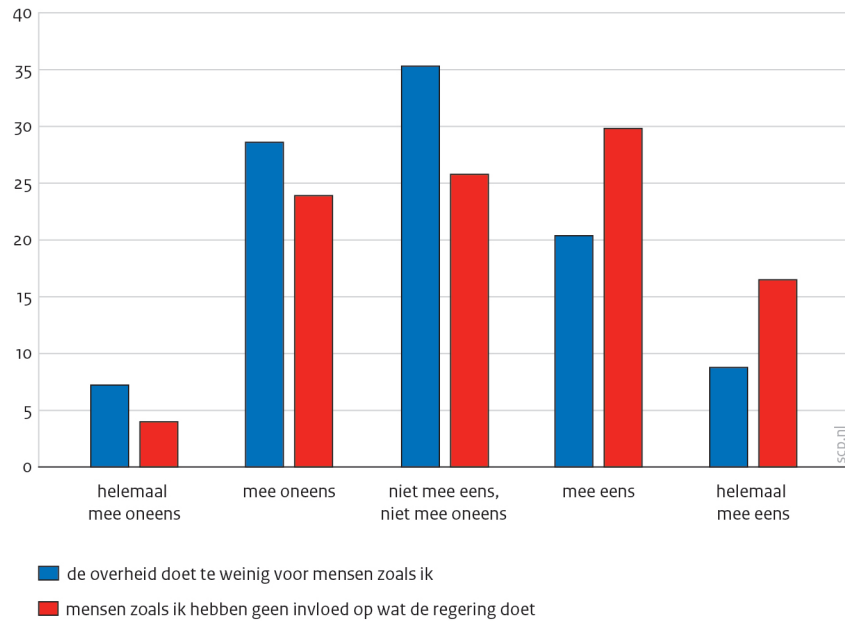
Bron: SCP (ViN'19/'20)

Politiek vertrouwen en politieke verweesdheid

Het vertrouwen dat mensen hebben in de politiek bespreken we langs de lijn van het vertrouwen dat mensen hebben in de Tweede Kamer. Maar eerst gaan we in op politieke verweesdheid. Dit meten we door mensen te vragen hoeveel invloed ze denken te hebben op de politiek en in welke mate de overheid aandacht heeft voor 'mensen zoals ik'. Meer mensen zijn het eens dan oneens met de stelling dat 'mensen zoals ik' geen invloed hebben op wat de regering doet (figuur F.8). Desalniettemin zijn net wat meer mensen het oneens dan eens met de stelling dat de overheid te weinig doet voor 'mensen zoals ik'; het aandeel neutrale antwoorden is hier wat groter dan bij de stelling over het hebben van invloed (figuur F.8).

⁵ In het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (Miltenburg et al. 2022) blijkt dat ook in het voorjaar van 2022 de meeste mensen het de verkeerde kant op vinden gaan (45%; 21% vindt het de goede kant op gaan en 24% vindt het evenveel de goede als de verkeerde kant op gaan). Eerdere edities van het COB tonen aan dat dit vrijwel altijd het geval is.

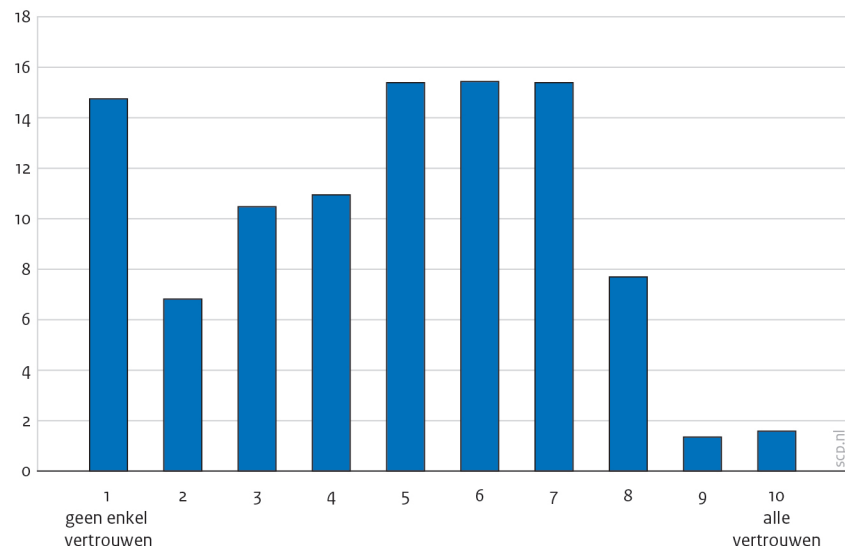
Figuur F.8 Politieke verweesdheid, bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

Bron: SCP (ViN'19/20)

Het vertrouwen in de Tweede Kamer is in onze enquête laag. Gemiddeld krijgt het vertrouwen een 4,7 op een schaal van 1 tot 10 (1 = geen enkel vertrouwen; 10 = alle vertrouwen, zie figuur F.9). Het valt daarbij op dat de laagste cijfers tamelijk vaak worden gegeven en de hoogste cijfers nagenoeg niet.⁶ Bekend is dat het vertrouwen in de Tweede Kamer verschilt naar onder meer politieke voorkeur (zoals wel of geen coalitiepartij) en opleidingsniveau (laagopgeleiden hebben minder vertrouwen dan hoogopgeleiden).⁷

Figuur F.9 Vertrouwen in de Tweede Kamer (gemiddeld 4,7), bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

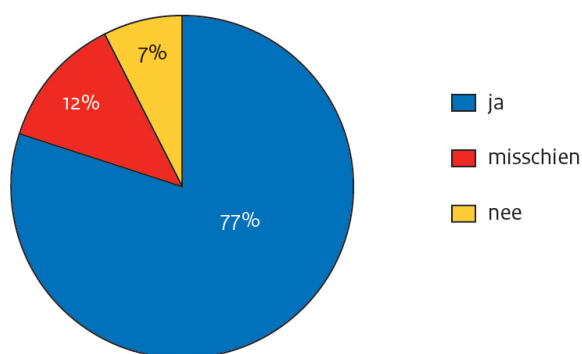
Bron: SCP (ViN'19/20)

⁶ Vergelijk Den Ridder et al. (2022).

⁷ Den Ridder et al. (2022) besteden een hoofdstuk aan het vertrouwen in de politiek, de betekenis van het lage vertrouwen en de vaststelling dat het lage vertrouwen uit 2019/2020 niet is toegenomen na de Tweede Kamerverkiezingen. Onder meer de schijnbare structurele problemen waarmee Nederland te maken heeft zijn een verklaring voor het blijvend lage vertrouwen. De toeslagenaffaire, problemen bij de gaswinning in Groningen, de lange formatie en terugkeer van oude partijen in een nieuw kabinet, de problemen op de woningmarkt – ze worden niet gezien als incidenten.

Een laag vertrouwen in de politiek hoeft op zichzelf niet erg te zijn,⁸ bijvoorbeeld als dat voortkomt uit een kritische houding. Anders is het als het lage vertrouwen samengaat met echt wantrouwen. En zeker als dat wantrouwen leidt tot een situatie dat mensen zich afkeren van de samenleving en er niet meer aan deelnemen. In de klassentypologie is een aantal aspecten van het deelnemen aan de samenleving opgenomen, zoals het bezoeken van culturele instellingen of het hebben van een sociaal netwerk. Een andere uiting van niet meer deelnemen is niet gaan stemmen als er verkiezingen zijn. Dat zegt 7% niet van plan te zijn, als er nu verkiezingen zouden worden gehouden; 12% weet het nog niet (Figuur F.10).

Figuur F.10 Stemintenties voor de Tweede Kamer, bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

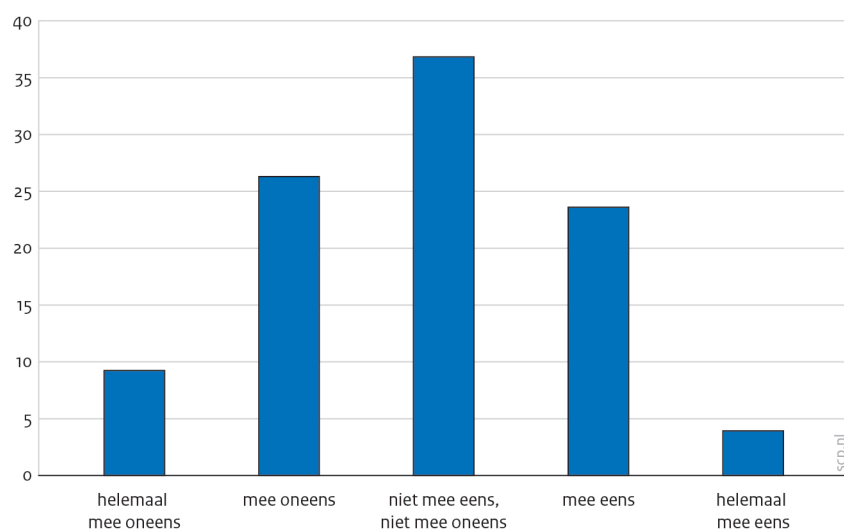

Bron: SCP (ViN'19/20)

Aandacht voor de regio

Tot slot bespreken we nog een aspect dat niet zozeer betrekking heeft op de eigen situatie of die van de groep waartoe iemand behoort, maar die een geografische component weergeeft: de mate waarin mensen vinden dat de landelijke politiek oog heeft voor de regio waarin ze wonen. Een derde van de Nederlanders heeft hier geen uitgesproken mening over, van het overige deel zijn wat meer mensen het er mee oneens dan eens.

Figuur F.11 Oordeel over de uitspraak dat de landelijke politiek voldoende oog voor de regio heeft, bevolking van 18 jaar of ouder, 2019/2020 (in procenten)

Bron: SCP (ViN'19/20)

⁸ Zie o.a. Den Ridder et al. (2022) en Vrooman et al. (2014).

G Visies en opvattingen: vergelijking van de oorspronkelijke en de uitgebreide meting

In deze bijlage laten we zien welke verschillen er zijn tussen de oorspronkelijke meting en de uitgebreide meting wat betreft de visies en opvattingen. In hoofdstuk 4 van het hoofdrapport staan de verschillen beschreven tussen de zeven sociale klassen van de uitgebreide meting. In de tabellen is steeds getoetst op afwijking van de landelijk gemiddelde cijfers. In de analyses houden we rekening met verschillen in de demografische samenstelling van de zeven kapitaalgroepen (leeftijd, etniciteit, geslacht en huishoudensamenstelling). Ook houden we rekening met het feit dat de coronapandemie en de maatregelen die golden tijdens de afname van de enquête van invloed kunnen zijn geweest op de oordelen van de respondenten.⁹ Door andere mogelijkheden zo goed mogelijk uit te sluiten, krijgen we het meest zuiver zicht op de verschillen in opvattingen tussen de sociale klassen.

Tevredenheid met het leven en maatschappelijke zelfplaatsing

De klassen met het minste kapitaal zijn ook het minst tevreden met het leven, ook als we rekening houden met demografische verschillen tussen de klassen (tabel G.1). In de uitgebreide meting liggen de beide uiterste klassen verder uit elkaar dan in de oorspronkelijke meting.

Tabel G.1 Tevredenheid met het leven in de klassen,^a 2019/2020 (in gemiddelde scores)

	oorspronkelijke meting	uitgebreide meting
gemiddelde	7,5	7,5
werkende bovenlaag		8,1
gevestigde bovenlaag	7,9	
jongere kansrijken	7,9	7,4
rentenierende bovenlaag		<u>7,9</u>
werkende middengroep	7,5	7,5
laagopgeleide gepensioneerden		<u>7,7</u>
comfortabel gepensioneerden	<u>7,8</u>	
onzekere werkenden	6,4	6,3
precariaat	6,9	6,8

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

a Scores op een 10-puntsschaal, waarbij een hogere score duidt op meer tevredenheid.

Bron: SCP (ViN'19/'20)

Met de klassentypologie kunnen mensen worden ingedeeld aan de hand van het kapitaal waarover ze beschikken. De ordening daarvan, van veel tot weinig, komt overeen met de plaats die mensen zichzelf geven op de maatschappelijke ladder (tabel G.2). Net als bij de levenstevredenheid is de afstand tussen de hoogste en laagste klassen bij de uitgebreide meting groter dan bij de oorspronkelijke meting.

⁹ Om rekening te houden met de eventuele invloed van de coronapandemie en de verschillende maatregelen die golden, is in de analyses een extra variabele opgenomen. Deze variabele deelt de periode waarin het veldwerk plaatsvond in vier tijdvakken: periode vóór corona, t/m 23-1-2020; vanaf eerste patiënt in EU, 24-1 t/m 26-2-2020; vanaf eerste patiënt in Nederland, 27-2 t/m 12-3-2020; vanaf lockdown in Nederland, vanaf 13-3-2020. Met het opnemen van deze variabele corrigeren we bovendien ook voor een tweede verzamelingsronde van de enquête, die nodig was toen bleek dat het CBS bij de oorspronkelijke uitzet een fout had gemaakt. In enkele regio's waren minder enquêtes afgenomen dan bedoeld; in die regio's heeft een tweede ronde plaatsgevonden. Ook dat zou voor verschil in antwoorden geleid kunnen hebben. Het opnemen van de variabele met coronaperioden corrigeert hier ook voor. Het opnemen van de variabele zorgt er, in technische termen, voor dat de invloed van de vier periodes constant gehouden wordt. Overigens blijkt de coronaperiode bij slechts twee van de analyses op verschillen in visie een significant verschil op te leveren: bij het vertrouwen in de Tweede Kamer en bij de vraag of het in Nederland de verkeerde of de goede kant opgaat. Meer informatie daarover staat bij de betreffende items in de hoofdtekst van het onderzoek.

Tabel G.2 Zelfplaatsing van de klassen,^a 2019/2020 (in gemiddelde scores)

	oorspronkelijke meting	uitgebreide meting
gemiddelde	6,6	6,6
werkende bovenlaag		7,6
gevestigde bovenlaag	7,5	
jongere kansrijken	7,3	6,5
rentenierende bovenlaag		7,3
werkende middengroep	6,5	6,6
laagopgeleide gepensioneerden		6,4
comfortabel gepensioneerden	6,7	
onzekere werkenden	5,0	4,9
precariaat	4,8	4,5

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Schuingedrukt: wordt significant na controle voor achtergrondkenmerken.

a Scores op een 10-puntsschaal; 1 = onderlaag van onze maatschappij; 10 = bovenlaag van onze maatschappij.

Bron: SCP (ViN'19/20)

Meningen over de Nederlandse samenleving

De klassen die over meer kapitaal beschikken zijn niet alleen positiever gestemd over hun eigen leven, maar ook over de samenleving. Dat geldt bijvoorbeeld voor het sociaal vertrouwen. Ook nu is het verschil tussen de hoogst scorende klasse en de laagst scorende klasse bij de uitgebreide meting wat groter dan bij de oorspronkelijke meting.

Tabel G.3 Sociaal vertrouwen van de klassen,^a 2019/2020 (in gemiddelde scores)

	oorspronkelijke meting	uitgebreide meting
gemiddelde	6,3	6,3
werkende bovenlaag		6,9
gevestigde bovenlaag	6,9	
jongere kansrijken	6,8	6,5
rentenierende bovenlaag		6,9
werkende middengroep	6,0	5,9
laagopgeleide gepensioneerden		6,4
comfortabel gepensioneerden	<u>6,6</u>	
onzekere werkenden	5,2	5,0
precariaat	5,5	5,4

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

Schuingedrukt: wordt significant na controle voor achtergrondkenmerken.

a Scores op een 10-puntsschaal, waarbij een hogere score duidt op: meeste mensen zijn te vertrouwen.

Bron: SCP (ViN'19/20)

Een ander aspect van hoe mensen naar de samenleving kijken, betreft de mate waarin verschillen tussen groepen worden gezien. Hier kijken we naar de ervaren wrijving tussen groepen. Alleen de werkende of gevestigde bovenlaag en de onzekere werkenden verschillen in de mate waarin ze wrijving tussen groepen ervaren (tabel G.4 en G.5).

Tabel G.4 Wrijving tussen groepen in de samenleving,^a mening van de klassen, 2019/2020
(in gemiddelde scores)

	arm vs. rijk (gemiddelde: 6,1)		jong vs. oud (gemiddelde: 5,2)		hoogopgeleid vs. laagopgeleid (gemiddelde: 5,8)	
	oorspr.	uitgebreid	oorspr.	uitgebreid	oorspr.	uitgebreid
werkende bovenlaag		5,8		4,9		5,7
gevestigde bovenlaag	5,7		4,9		5,5	
jongere kansrijken	6,0	6,2	5,0	5,2	5,8	6,1
rentenierende bovenlaag		6,0		5,1		5,4
werkende middengroep	6,2	6,0	5,1	5,1	5,9	5,8
laagopgeleide gepensioneerden		6,2		5,3		5,8
comfortabel gepensioneerden	6,1		5,3		<u>5,6</u>	
onzekere werkenden	6,7	6,7	5,6	5,8	6,4	6,4
precariaat	6,6	6,5	<u>5,7</u>	<u>5,8</u>	6,4	6,4

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

a Scores op een 10-puntsschaal, waarbij een hogere score duidt op 'meer wrijving'.

Bron: SCP (VIN'19/'20)

Tabel G.5 Wrijving tussen groepen in de samenleving,^a mening van de klassen, 2019/2020
(in gemiddelde scores)

	mannen vs. vrouwen (gemiddelde: 4,4)		moslim vs. niet- moslim (gemiddelde: 7,1)		Randstad vs. niet- Randstad (gemiddelde: 5,2)	
	oorspr.	uitgebreid	oorspr.	uitgebreid	oorspr.	uitgebreid
werkende bovenlaag		4,1		6,9		5,1
gevestigde bovenlaag	<u>4,2</u>		6,8		<u>5,0</u>	
jongere kansrijken	4,2	4,5	6,9	6,9	5,3	5,4
rentenierende bovenlaag		4,3		6,9		5,0
werkende middengroep	4,4	4,4	7,3	7,2	5,3	5,3
laagopgeleide gepensioneerden		4,6		7,1		5,4
comfortabel gepensioneerden	4,5		7,0		5,2	
onzekere werkenden	<u>4,9</u>	5,0	7,2	7,3	5,3	5,4
precariaat	4,9	4,8	7,1	7,0	5,5	5,2

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

a Scores op een 10-puntsschaal, waarbij een hogere score duidt op 'meer wrijving'.

Bron: SCP (VIN'19/'20)

Opvattingen over politieke en maatschappelijke kwesties

Er is ook verschil tussen de klassen als het gaat om de Europese eenwording (tabel G.6). Minder eenduidig te koppelen aan de klassenindeling is het oordeel of migranten zich aan de Nederlandse cultuur moeten aanpassen, of hun eigen cultuur kunnen behouden. Ook bij deze stelling zijn de meningen tussen de klassen wat verder uit elkaar komen te liggen. Bij de opvatting over de Europese Unie is dat niet het geval.

Tabel G.6 Politieke kwesties, mening van de klassen, 2019/2020 (in gemiddelde scores)

	Europese eenwording te ver ^a (gemiddelde: 5,9)		aanpassing van migranten ^b (gemiddelde: 6,6)	
	oorspronkelijk	uitgebreid	oorspronkelijk	uitgebreid
werkende bovenlaag		5,0		6,1
gevestigde bovenlaag	5,3		6,5	
jongere kansrijken	4,7	4,9	5,7	5,5
rentenierende bovenlaag		5,7		<u>6,9</u>
werkende middengroep	6,1	5,9	6,7	6,7
laagopgeleide gepensioneerden		7,0		7,7
comfortabel gepensioneerden	6,7		7,6	
onzekere werkenden	6,4	6,5	<u>6,1</u>	6,1
precariaat	6,9	6,8	7,3	6,9

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

Schuingedrukt: wordt significant na controle voor achtergrondkenmerken.

- a Scores op een 10-puntsschaal: 'Sommige mensen vinden dat de Europese eenwording nog verder zou moeten gaan (bij cijfer 1). Anderen vinden dat de Europese eenwording al te ver is gegaan (bij cijfer 10). Waar zou u uzelf plaatsen?'
- b Scores op een 10-puntsschaal: 'Sommigen vinden dat allochtonen in Nederland moeten kunnen leven met behoud van de eigen cultuur (bij cijfer 1). Anderen vinden dat zij zich geheel moeten aanpassen aan de Nederlandse cultuur (bij cijfer 10). Waar zou u uzelf plaatsen?'

Bron: SCP (VIN'19/'20)

Inkomen en vermogen zijn onderdelen van het economisch kapitaal en dus medebepalend voor de klassen. De klassen aan de bovenkant zijn van mening dat de verschillen in inkomen en vermogen best groter kunnen worden (tabel G.7). Niet verrassend vinden de klassen aan de onderkant (de onzekere werkenden en het precariaat) dat de verschillen juist kleiner moeten worden.

Tabel G.7 Maatschappelijke kwesties,^a mening van de klassen, 2019/2020 (in gemiddelde scores)

	inkomensverschillen (gemiddelde: 4,0)		vermogensverschillen (gemiddelde: 4,4)	
	oorspronkelijk	uitgebreid	oorspronkelijk	uitgebreid
werkende bovenlaag		4,5		4,7
gevestigde bovenlaag	4,5		4,9	
jongere kansrijken	4,0	3,6	4,3	4,1
rentenierende bovenlaag		4,3		4,8
werkende middengroep	4,1	<u>4,2</u>	4,5	<u>4,6</u>
laagopgeleide gepensioneerden		3,8		4,3
comfortabel gepensioneerden	4,0		4,6	
onzekere werkenden	3,4	3,2	3,8	3,7
precariaat	3,3	3,4	3,4	3,4

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

Schuingedrukt: wordt significant na controle voor achtergrondkenmerken.

- a 'Sommige mensen vinden dat de verschillen in inkomens/vermogens in ons land kleiner moeten worden (bij cijfer 1). Anderen dat ze groter moeten worden (bij cijfer 10). Waar zou u uzelf plaatsen?'

Bron: SCP (VIN'19/'20)

Een andere kwestie die is voorgelegd, betreft de verantwoordelijkheid voor de voorziening in levensbehoeften: moet de overheid ervoor zorgen dat iedereen krijgt wat hij nodig heeft, of moeten mensen meer voor zichzelf zorgen? De oordelen van de klassen zijn hierbij vergelijkbaar met die bij de stelling over de inkomens- en vermogensverschillen (tabel G.8). Ook bij deze stelling is het verschil tussen de klassen in de uitgebreide meting groter dan in de oorspronkelijke meting.

Tot slot is gevraagd of men al met al vindt dat het met Nederland de goede of juist de verkeerde kant opgaat. Meer dan bij de andere opvattingen die we tot nu toe behandelden, is er een duidelijke relatie met de klassen. Hoe meer kapitaal iemand heeft, hoe minder vaak diegene van mening is dat het met Nederland duidelijk de verkeerde kant opgaat (tabel G.8). Het verschil tussen de klassen is ook bij deze stelling groter bij de uitgebreide meting dan bij de oorspronkelijke meting.

Tabel G.8 Maatschappelijke kwesties, mening van de klassen, 2019/2020 (in gemiddelde scores en in procenten)

	verantwoordelijkheidsverdeling ^a (gemiddelde: 5,7)		Nederland gaat duidelijk de verkeerde kant op ^b (gemiddelde: 13%)	
	oorspronkelijk	uitgebreid	oorspronkelijk	uitgebreid
werkende bovenlaag		6,3		3
gevestigde bovenlaag	6,3		6	
jongere kansrijken	5,8	5,1	3	5
rentenierende bovenlaag		6,3		10
werkende middengroep	5,6	5,7	11	10
laagopgeleide gepensioneerden		5,7		20
comfortabel gepensioneerden	5,9		18	
onzekere werkenden	4,9	4,8	24	27
precariaat	4,6	4,4	30	34

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

- a Scores op een 10-puntsschaal: 'Sommige mensen vinden dat de overheid meer verantwoordelijk moet zijn om ervoor te zorgen dat iedereen krijgt wat hij nodig heeft (bij cijfer 1). Anderen vinden dat mensen meer verantwoordelijkheid moeten nemen om voor zichzelf te zorgen (bij cijfer 10). Waar zou u uzelf plaatsen?'
- b Percentage met antwoord 'duidelijk de verkeerde kant op', op de vraag 'Hoe vindt u al met al dat het gaat met Nederland?'

Bron: SCP (ViN'19/20)

Politiek vertrouwen en politieke verweesdheid

In de bespreking van opvattingen over en visies op het eigen leven en de samenleving is duidelijk geworden dat de klassen daarin verschillen. Het patroon is veelal gelijk en komt vaak in de vernieuwde typologie sterker naar voren dan in de oorspronkelijke klassenindeling. Dit betekent dat de structurele ongelijkheid, hier vormgegeven via de klassenindeling, gepaard gaat met verschillen in opvattingen en visies. Deze verschillen kunnen de sociale cohesie in de samenleving onder druk zetten. Dat is nog sterker het geval als het bovendien gepaard gaat met verschillen in wantrouwen in de politiek en de overheid.

Mensen die deel uitmaken van de onzekere werkenden of het precariaat zeggen beduidend vaker niet te gaan stemmen dan mensen uit de andere klassen (tabel G.9). En als ze gaan stemmen, dan stemmen ze vaker op partijen op de flanken (zie hoofdstuk 4). Bovendien is hun vertrouwen in de Tweede Kamer lager dan het landelijk gemiddelde en zijn ze beduidend vaker van mening dat de overheid te weinig doet voor mensen zoals zij. Ook vinden ze dat ze geen invloed hebben op wat de regering doet (tabel G.10).

Tabel G.9 Stemmen en vertrouwen in de Tweede Kamer, mening van de klassen, 2019/2020
(in gemiddelde scores en in procenten)

	zou niet gaan stemmen ^a (gemiddelde: 7%)		vertrouwen in de Tweede Kamer ^b (gemiddelde: 4,7)	
	oorspronkelijk	uitgebreid	oorspronkelijk	uitgebreid
werkende bovenlaag		2		5,7
gevestigde bovenlaag	2		5,5	
jongere kansrijken	3	6	5,5	<u>5,2</u>
rentenierende bovenlaag		<u>2</u>		5,0
werkende middengroep	7	6	4,5	<u>4,5</u>
laagopgeleide gepensioneerden		9		4,2
comfortabel gepensioneerden	6		<u>4,4</u>	
onzekere werkenden	15	15	3,7	3,7
precariaat	22	24	3,9	3,8

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

Schuingedrukt: wordt significant na controle voor achtergrondkenmerken.

a Percentage met antwoord 'nee' op de vraag 'Als er vandaag verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamer, zou u dan gaan stemmen?'

b Scores op een 10-puntsschaal, waarbij een hogere score duidt op meer vertrouwen.

Bron: SCP (ViN'19/20)

Tabel G.10 Politieke verweesdheid,^a mening van de klassen, 2019/2020 (in procenten)

	overheid doet te weinig voor mensen zoals ik (gemiddelde: 30%)		mensen zoals ik hebben geen invloed op wat de regering doet (gemiddelde: 46%)	
	oorspronkelijk	uitgebreid	oorspronkelijk	uitgebreid
werkende bovenlaag		10		26
gevestigde bovenlaag	14		31	
jongere kansrijken	14	25	27	34
rentenierende bovenlaag		22		<u>41</u>
werkende middengroep	28	27	50	48
laagopgeleide gepensioneerden		42		64
comfortabel gepensioneerden	36		58	
onzekere werkenden	50	51	61	63
precariaat	57	55	67	64

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Schuingedrukt: wordt significant na controle voor achtergrondkenmerken.

a Percentage '(zeer) mee eens'.

Bron: SCP (ViN'19/20)

Tot slot gaan we nog kort in op een regionale component. Hier beperken we ons tot de mening over de stelling dat de landelijke politiek voldoende oog heeft voor de regio waarin iemand woont. Na correctie voor de achtergrondkenmerken wijkt alleen de werkende bovenlaag af van het landelijk gemiddelde in de uitgebreide meting (zij vinden vaker dat de overheid oog heeft voor de regio waarin ze wonen). In de oorspronkelijke meting gold dat ook voor de jongere kansrijken en waren de onzekere werkenden wat negatiever dan het landelijk gemiddelde.

Tabel G.11 De Nederlandse overheid,^a mening van de klassen, 2019/2020 (in procenten)

	De landelijke politiek heeft voldoende oog voor de regio waar ik woon ^a (gemiddelde: 28%)	
	oorspronkelijke meting	uitgebreide meting
werkende bovenlaag		40
gevestigde bovenlaag	34	
jongere kansrijken	44	<u>42</u>
rentenierende bovenlaag		26
werkende middengroep	21	<u>22</u>
laagopgeleide gepensioneerden		<u>19</u>
comfortabel gepensioneerden	23	
onzekere werkenden	23	21
precariaat	21	24

Vetgedrukt: significant verschil met het gemiddelde (ook na controle voor achtergrondkenmerken), $p < 0,01$.

Onderstreept: significant zonder correctie, vervalt na correctie voor achtergrondkenmerken.

a Percentage 'zeer' mee eens'.

Bron: SCP (ViN'19/'20)

Conclusie

De analyses laten zien dat de klassen niet alleen verschillen in de hoeveelheid hulpbronnen waarover ze beschikken, maar ook in de visies die ze hebben op het eigen leven, samenleven en de politiek. Over het algemeen zijn de verschillen groot, maar op een enkel onderwerp is dat niet het geval. In vergelijking met de oorspronkelijke meting zijn de verschillen tussen de klassen in de uitgebreide meting vaak groter. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de tevredenheid met het leven (8,1/6,3 vs. 7,9/6,4), de zelfplaatsing op de maatschappelijke ladder (7,6/4,5 vs. 7,5/4,8) en het sociaal vertrouwen (6,9/5,0 vs. 6,9/5,2).

H Overzicht van gebruikte enquêtevragen en hercoderingen daarvan per kapitaalvorm

Tabel H.1 Overzicht van indicatoren per kapitaalvorm

kapitaalvorm	indicatoren
economisch kapitaal	bereikt onderwijsniveau
	sociaaleconomische positie
	gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen
	vrij vermogen
	vermogen in de woning
cultureel kapitaal	leefstijl
	basale digitale vaardigheden
	beheersing van het Engels
	voornaamgroep
sociaal kapitaal	sociale steunnetwerk (<i>strong ties</i>)
	omvang kerngespreksnetwerk
	professioneel netwerk
	hulp met geld, werk en instanties
	informele hulp
persoonlijk kapitaal	fysiek kapitaal
	mentaal kapitaal
	esthetisch kapitaal
	<i>body mass index</i> (BMI)

Economisch kapitaal

Bereikt onderwijsniveau

De vraag in de enquête luidde: Wat is het hoogste opleidingsniveau dat u succesvol heeft beëindigd? We spreken over succesvol beëindigd wanneer een diploma of certificaat is uitgereikt dat aangeeft dat men:

- Na een toets voor de opleiding is geslaagd.
- De opleiding volledig heeft bijgewoond.

In onze analyses hebben we de oorspronkelijke antwoordmogelijkheden als volgt in vier categorieën gebundeld:

'Maximaal basisonderwijs' bestaat uit de volgende antwoordmogelijkheden:

- Basisschool / lagere school niet afgemaakt (speciaal onderwijs telt ook mee)
- Alleen basisschool / lagere school afgemaakt (speciaal onderwijs telt ook mee)

'Overig laag opgeleid' bestaat uit de volgende antwoordmogelijkheden:

- LBO, VBO, LEAO, LTS, ambachtsschool, huishoudschool, LHNO, VMBO (basisberoepsgericht, kaderberoepsgericht, gemengd) afgemaakt (speciaal voortgezet onderwijs telt ook mee)
- MULO, ULO, MAVO, VMBO (theoretische leerweg); HAVO jaar 3-4; VWO jaar 3-5 afgemaakt (speciaal voortgezet onderwijs telt ook mee)
- MBO niveau 1 (duur < 2 jaar) afgemaakt

'Middelbaar opgeleid' bestaat uit de volgende antwoordmogelijkheden:

- HAVO, MMS, MSVM afgemaakt
- VWO, HBS, atheneum, gymnasium afgemaakt
- MBO niveau 2 en 3 afgemaakt; Kort MBO; leerlingwezen (duur 2-3 jaar)
- MBO niveau 4 afgemaakt (duur 3 of 4 jaar)
- MBO-plus voor havisten afgemaakt

'Hoog opgeleid' bestaat uit de volgende antwoordmogelijkheden:

- Propedeuse WO afgemaakt of OU-certificaat
- Korte HBO-opleiding eindexamen (2 of 3 jaar); HBO Associate Degree

- Bachelor HBO afgemaakt; bv. kweekschool, MO-akte A, HEAO, HTS, Pedagogische Academie, Sociale Academie
- Bachelor of kandidaats universiteit afgemaakt
- HBO: Master's degree, tweede fase opleidingen; Post HBO-opleidingen, pre-master onderwijs voor HBO; MO-akte B (eerstegraads onderwijsbevoegdheid)
- WO/universiteit: Master's degree, tweede fase opleidingen; ingenieur, meester, doctorandus
- Doctoraat/gepromoveerd

De volgende indicatoren zijn niet uitgevraagd in de enquête, maar afkomstig uit registers die bij het CBS aanwezig zijn en die door hen aan de enquête zijn toegevoegd:

Sociaaleconomische positie;

Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen;

Vrij vermogen;

Vermogen in de woning

Cultureel kapitaal

Leefstijl

Een schaal die bestaat uit de volgende onderdelen:

Buitenlandse vakantie

De vraag in de enquête luidde: Hoe vaak bent u in de afgelopen 12 maanden op vakantie geweest? *Een vakantie is een verblijf buiten uw eigen woning voor tenminste drie nachten achtereen (niet voor uw werk).*

De antwoordmogelijkheden waren: Ik ben in de afgelopen 12 maanden niet op vakantie geweest; Een keer; Twee keer; Drie of meer keer.

Duur restaurantbezoek

De vraag in de enquête luidde: Bent u in de afgelopen 12 maanden uit eten geweest in een restaurant waar u voor meer dan 100 euro per persoon heeft gegeten (dus exclusief drank)?

De antwoordmogelijkheden waren: Nee; Ja, 1 keer; Ja, 2-3 keer; Ja, 3-4 keer; Ja, 5-10 keer; Ja, meer dan 10 keer; Weet niet.

Bezoekfrequentie klassiek concert, toneelvoorstelling of museum

De vraag in de enquête luidde: Geef aan hoe vaak u elk van de onderstaande activiteiten deed in de afgelopen 12 maanden.

Naar de volgende activiteiten is gevraagd:

- Een popconcert bezoeken
- Naar de bioscoop gaan
- Een cabaretvoorstelling bezoeken
- Naar een klassiek concert gaan
- Een (kunst)museum bezoeken
- Naar een toneelstuk gaan
- Een cultureel festival of muziekfestival bezoeken
- Naar een musical gaan

De antwoordmogelijkheden waren: 1x per week of vaker; 1x per twee weken; 1x per maand; Paar keer per jaar; Zelden of nooit; Weet niet.

Muziekvoorkeur

De vraag in de enquête luidde: Naar welke soort muziek luistert u graag? *Vul alle genres in waar u van houdt.*

Naar de volgende genres is gevraagd:

- Rock/punk/heavy metal/indie
- Wereldmuziek
- Nederlandse levenslied
- Klassiek/opera
- Dance/techno/house
- Country and western/folk
- Jazz/blues/soul
- Urban/hip hop/rap
- Pop/R&B
- Overig

Duurzaam voedsel kopen

De vraag in de enquête luidde: Heeft u in de afgelopen 12 maanden de volgende producten gekocht? Kruis alle producten aan die van toepassing zijn.

Naar de volgende producten is gevraagd:

- Koffie met Max Havelaarkeurmerk / fairtrade koffie
- Biologische groente
- Scharrelvlees
- Vrije-uitloopeieren of biologische eieren
- Geen van bovenstaande

Basale digitale vaardigheden

De vraag in de enquête luidde: Dan volgen nu enkele vragen over uw digitale vaardigheden. Het gaat er alleen om of u dit zou KUNNEN en niet of u het daadwerkelijk doet.

Kunt u...	Ja	Nee
op de computer werken met een tekstverwerkingsprogramma (bijv. Word)?	☐	☐
een programma installeren op een computer?	☐	☐
de beveiliging op een computer regelen (met bijv. een virusscanner of firewall)?	☐	☐

Beheersing van het Engels

De vraag in de enquête luidde: Beheerst u de Engelse taal?

In onze analyses zijn de antwoordmogelijkheden als volgt in vijf categorieën gebundeld:

'Nee' bestaat uit de antwoordcategorie: Nee

'Enigszins' bestaat uit de antwoordcategorieën :

Ja, een paar woorden (bijv. iets bestellen in een café met behulp van een reisgids)

Ja, genoeg om te praten over simpele en alledaagse zaken (bijv. de weg vragen)

'Redelijk' bestaat uit de antwoordcategorieën :

Ja, genoeg om zonder voorbereiding een gesprek te voeren over dagelijkse onderwerpen (bijv. over familie, hobby's)

Ja, genoeg om de kern van een ingewikkelde tekst te begrijpen, en een spontaan gesprek te voeren met iemand die Engels als moedertaal heeft

'Goed' bestaat uit de antwoordcategorieën :

Ja, genoeg om ingewikkelde en lange teksten helemaal te begrijpen, en mijzelf vloeiend uit te drukken in een gesprek met iemand die Engels als moedertaal heeft

Ja, genoeg om zonder voorbereiding aan elk gesprek of discussie deel te nemen en een ingewikkeld betoog te houden

'Moedertaal' bestaat uit de antwoordcategorie: Ja, Engels is mijn moedertaal

Voornaamgroep

De voornaamdeling is een gecondenseerde versie van de typologie die Bloothoofd en Onland (2011: 29) voor Nederland hanteerden. De oorspronkelijke zestien typen (inclusief de groep 'onbekend') brachten we terug tot vijf.

- 1 Arabische (1) en Turkse namen (2)
- 2 Traditioneel (3) of gelatiniseerd (4) Nederlands
- 3 geen naam bekend of anderszins missing (5)
- 4 Pre-modern Nederlands (6), met inbegrip van gemengde (7) of Noordse (8), en Engelse (9), Franse (10), Friese (11) en moderne voornamen (12)
- 5 Modern-Nederlands, elitenamen (13), met inbegrip van Hebreeuwse (14) en een klein aantal Italiaanse (15) of Spaanse voornamen (16)

Sociaal kapitaal

Sociale steunnetwerk (strong ties)

De vraag in de enquête luidde: Hoe vaak heeft u contact (d.w.z. ontmoetingen, telefonische en schriftelijke contacten, e-mail etc.) met:

Familieleden (die niet bij u in huis wonen)

Vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen

Buren en buurtbewoners

Collega's buiten werktijd

De antwoordmogelijkheden waren: 1 keer per week of vaker; 1 keer per 2 weken; 1 keer per maand; Minder dan 1 keer per maand; Zelden of nooit; Niet van toepassing; Weet niet.

Omvang kerngespreksnetwerk

De vraag in de enquête luidde: Met hoeveel mensen (die niet bij u in huis wonen) besprak u in de afgelopen zes maanden belangrijke persoonlijke zaken? *Het gaat hier niet om mensen die beroepsmatig hulp aan u verlenen, bijv. een huisarts.*

De antwoordmogelijkheden waren: Met niemand; Met 1 persoon; Met 2 of 3 personen; Met 4 of 5 personen; Met meer dan 5 personen.

Professioneel netwerk

De vraag in de enquête luidde: Heeft u momenteel vrienden, kennissen of familieleden met één van de volgende beroepen? *Het gaat erom dat u ze persoonlijk kent, buiten hun werk om.*

Naar de volgende beroepen is gevraagd:

- Burgemeester of lid van de Tweede Kamer
- Arts of advocaat
- Directeur van een commercieel bedrijf met meer dan 10 mensen in dienst
- Hoge ambtenaar, bv. gemeentesecretaris of directeur op een ministerie
- Professioneel musicus, artiest of schrijver

Hulp met geld, werk en instanties

De vraag in de enquête luidde: Hieronder staan verschillende vaardigheden en eigenschappen. Kent u mensen die u daarmee kunnen helpen als dat nodig is? *Als u denkt zo iemand niet nodig te hebben, antwoord dan 'nee'.*

Kent u iemand aan wie u hulp kunt vragen die...

- veel weet van allerlei regelingen van de overheid of geldzaken
- medisch advies kan geven als u ontevreden bent over uw dokter
- meer dan 5.000 euro netto per maand verdient
- veel geld aan u kan lenen
- af en toe mensen op een baan kan aannemen
- een goede referentie/aanbeveling kan geven voor een sollicitatie

Informele hulp

De vraag in de enquête luidde: Hieronder staan verschillende vaardigheden en eigenschappen. Kent u mensen die u daarmee kunnen helpen als dat nodig is? *Als u denkt zo iemand niet nodig te hebben, antwoord dan 'nee'.*

Kent u iemand aan wie u hulp kunt vragen die...

- kan helpen bij klussen in huis (timmerwerk, schilderen) of reparaties uitvoeren
- boodschappen kan doen als u ziek bent
- een logeerafres kan bieden als u tijdelijk uit uw huis moet
- advies kan geven bij een conflict op het werk
- advies kan geven bij een conflict met familieleden

Persoonskapitaal

Fysiek kapitaal

Een schaal die bestaat uit de volgende onderdelen:

Zelfgerapporteerde gezondheid

De vraag in de enquête luidde: Wat vindt u, over het algemeen genomen, van uw gezondheid?

Antwoordmogelijkheden: Uitstekend; Zeer goed; Goed; Matig; Slecht.

Beperkt bij het traplopen

De vraag in de enquête luidde: Wordt u door uw gezondheid op dit moment beperkt bij het trappen lopen?

Antwoordmogelijkheden: Ja, ernstig beperkt; Ja, een beetje beperkt; Nee, helemaal niet beperkt.

Langdurig beperkt bij activiteiten

De vraag in de enquête luidde: In welke mate bent u vanwege lichamelijke of psychische klachten langdurig beperkt in activiteiten die mensen gewoonlijk doen?

Antwoordmogelijkheden: Niet beperkt; Licht beperkt; Ernstig beperkt.

Mentaal kapitaal

Een schaal die bestaat uit de volgende onderdelen:

Depressiviteit

De vraag in de enquête luidde: Heeft u in de afgelopen 12 maanden een periode gehad waarin u erg somber of depressief was minstens 2 weken achter elkaar?

De antwoordmogelijkheden waren ja of nee.

Zelfvertrouwen en zelfbeeld

De vraag in de enquête luidde:

In hoeverre bent u het eens met de onderstaande uitspraken?

Ik heb veel zelfvertrouwen

Ik heb een negatief beeld van mijzelf

De antwoordschaal liep van 1 (zeer mee oneens) tot 10 (zeer mee eens).

Esthetisch kapitaal

Een schaal die bestaat uit de volgende onderdelen:

Zelfbeoordeling uiterlijk

De stelling in de enquête luidde: Ik vind mijn uiterlijk zoals het is precies goed.

De antwoordschaal liep van 1 (zeer mee oneens) tot 10 (zeer mee eens).

Gepercipieerde beoordeling uiterlijk door anderen

De stelling in de enquête luidde: De meeste andere mensen vinden mij er goed uitzien.

De antwoordschaal liep van 1 (dat vindt niemand) tot 10 (dat vindt iedereen).

Body Mass Index (BMI)

Combinatie van lengte en gewicht die mensen zelf moesten invullen in de vragenlijst.

Literatuur

- Bloothoofd, G. en D. Onland (2011). Socioeconomic Determinants of First Names. In: *Names. A Journal of Onomastics*, jg. 59, nr. 1, p. 25-41.
- Miltenburg, E., B. Geurkink, S. Tunderman, D. Bekkers en J. den Ridder (2022). *Burgerperspectieven 2022. Bericht 2*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ridder, J. den, E. Miltenburg, S. Kunst, L. van 't Hul en A. van den Broek (2022). *Burgerperspectieven 2022. Bericht 1*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Vrooman, C., M. Gijsberts en J. Boelhouwer (red.) (2014). *Vershil in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.